

UNIDADE 7

A política, arte da convivencia

ÍNDICE DE CONTIDOS

1. TERCEIRA DECLINACIÓN: TEMAS EN VOGAL E DITONGO
2. O ADXECTIVO (CONTINUACIÓN)
3. A ORACIÓN SIMPLE
4. A ORACIÓN COMPOSTA
5. A TRAXEDIA
6. INSTITUCIÓN POLÍTICAS DE ATENAS E ESPARTA
7. LÉXICO

Nesta unidade, en lingua, imos continuar coa terceira declinación con nomes en vogal e ditongo e tamén con adxectivos da terceira; imos estudar a estrutura e complementos dunha oración simple e composta. En legado, vas coñecer as orixes da traxedia, as súas partes e aos creadores desta en Atenas, e as institucións políticas que rexían as dúas **polis** dominantes en época clásica, Atenas e Esparta.

Por último, en léxico, iniciamos o estudio dos sufixos gregos.

1. Terceira declinación: temas en vogal e ditongo

1.1. Temas en vogal -ι, -υ

Os temas en **-ι, -υ** poden ser masculinos, femininos e neutros (os neutros en -ι son escasísimos e non os trataremos).

Hai dous tipos de temas en -ι, -υ. Nun (o tipo οἶς, μῦς) as desinencias engádense a un tema (οι-, μυ-) que non varía. Chámanse **temas sen alternancia**.

No outro, en cambio (o tipo πόλις, πῆχυσ), o tema en -ι, -υ (πολι-, πηχυ-) aparece en nominativo, vocativo e acusativo de singular, e alterna cunha variante en grao pleno -ει, -ευ (πολει-, πηχευ-) en xenitivo e dativo. Chámanse **temas con alternancia**. Vexamos os paradigmas:

Paradigmas de temas en semivogal	
TEMAS EN SEMIVOGAL ALTERNANTES	NON ALTERNANTES
Singular	
NM/ VOC ἡ πόλις (a cidade)	ὁ μῦς (o rato)
AC πόλιν	μῦν
XN *πόληος > πόλεως	μυός
DT πόλει	μυί
Plural	
NM / VOC *πόλεες > πόλεις	μύες
AC *πόλεες > πόλεις	μῦς
XN πόλεων	μυῶν
DT *πόλεσσι > πόλεσι	μυσί

1.2. Temas en ditongo: -ευ, -αυ, -ου, -οι

a) Temas en -ευ e en -αυ

Forman substantivos masculinos e femininos. O segundo elemento do ditongo é a semiconsoante φ (digamma), a variante de υ en posición consonántica, que cando se atopa en contacto con outra consonante ou en posición final vocaliza en υ , pero entre vogais desaparece. No caso dos temas en -ευ, son ditongos longos en -ηυ.

Cando -ηυ- vai diante de consoante ou en final, abrevia en ευ, pero cando vai diante de vogal, perde o φ e o η sofre **metátese de cantidade** coa vogal seguinte, ou contrae con ela. Os temas en -ευ teñen o acusativo singular en -α, e o de plural en -ας, e os en -αυ, téñeno en -υ e -ς. respectivamente. Estes son os paradigmas.

Paradigmas de temas en ditongo	
TEMAS EN DITONGO -ευ	TEMAS EN DITONGO -αυ
TEMA: βασίλη φ -	γρα φ -
Singular	
NM/ ο βασιλεύς (o rei)	ἡ γραῦς (a vella)
VOC βασιλεῦ	γραῦ
AC *βασιλη φ -α > βασιλέα	γραῦν
XN *βασιλη φ -ος > βασιλέως	*γρα φ -ος > γραός
DT *βασιλη φ -ι > βασιλεῖ	*γρα φ -ι > γραί
Plural	
NM/VOC *βασιλη φ -ες > βασιλεῖς	*γρα φ -ες > γραές
AC *βασιλη φ -ας > βασιλέας	γραῦς
XN *βασιλη φ -ων > βασιλέων	*γρα φ -ων > γραῶν
DT βασιλεῦσι	γραυσι

b) Temas en -ου, -οι, -ωι

Os temas en -ου son sinxelos. Só hai que ter en conta que **ante vogal o υ é consonántico (φ) e pérdese**. Os temas en -οι son femininos. No nominativo singular **alongan o o en ω e perden o ι**. No resto dos casos o ι tamén se perde, provocando contraccións se a desinencia empeza por vogal. Os temas en -ωι son masculinos e manteñen o ω longo en toda a flexión. O ι pérdese e hai formas sen contraer alternando coas contractas.

TEMA βο Ϝ		πεθoι	ήρωι
Singular			
N	βο Ϝ s > βοὺς	πειθῶ	ήρως
V	βοῦ	πειθοῖ	ήρως
A	βο Ϝ ν > βοῦν	πειθῶ (< πειθόγα)	ήρω (ήρωα)
X	βο Ϝ os > βοός	πειθογ-ος > πειθοῦς	ήρως (ήρωος)
D	βο Ϝ ι > βοί	πειθογ-ι > πειθοῖ	ήρωι (ήρω)
Plural			
N	βó Ϝ s > βόες	non ten plural	ήρως (ήρως)
V	βó Ϝ s > βόες		ήρως (ήρως)
A	βοὺς		ήρως (ήρως)
X	βο Ϝ ων > βοῶν		ήρώων
D	βουσί		ήρωσι

✓ Realiza a πράξις 1

2. O adxectivo (continuación)

2.1. Adxectivos que se declinan pola terceira e a primeira

Estes adxectivos seguen a terceira declinación no masculino e no neutro e a primeira no feminino. Recorda que nas palabras da 1ª declinación nas que o α do tema vai precedida de ι, ε, ρ, aquel mantense en toda a declinación; se non, pasa a η no xenitivo e dativo de singular.

Veremos primeiro o caso de *ταχύς* (tema en -υ), con fem. *ταχεία* (*ταχεγα*) con α en toda a flexión e de *χαρίς* (tema en -ντ), con fem. *χαρίσσα* (*χαριεντ-γα*) con α no nom. voc. e acus. de sing., pero η en xen. e dat. de sing.

	masculino	feminino	neutro	masculino	feminino	neutro
Singular						
Nom.	ταχύς	ταχεία	ταχύ	χαρίς	χαρίσσα	χαρίεν
Voc.	ταχύ	ταχεία	ταχύ	χαρίς	χαρίσσα	χαρίεν
Acus.	ταχύν	ταχείαν	ταχύ	χαρίεντα	χαρίεσσαν	χαρίεν
Xenit.	ταχέος	ταχείας	ταχέος	χαρίεντος	χαριέσσης	χαρίεντος
Dativ.	ταχεί	ταχεία	ταχεί	χαρίεντι	χαριέσση	χαρίεντι
Plural						
Nom.	ταχείς	ταχείαι	ταχέα	χαρίεντες	χαρίεσαι	χαρίεντα
Voc.	ταχείς	ταχείαι	ταχέα	χαρίεντες	χαρίεσαι	χαρίεντα
Acus.	ταχείς	ταχείας	ταχέα	χαρίεντας	χαρίεσας	χαρίεντα
Xenit.	ταχέων	ταχειῶν	ταχέων	χαριέντων	χαριεσσῶν	χαριέντων
Dat.	ταχέσι	ταχείαις	ταχέσι	χαρίεσι	χαρίεσαις	χαρίεισι

O adxectivo *μέλας*, *μέλαινα*, *μέλαν* 'negro', presenta un tema en -ν, ao que se engade o sufixo -γα para formar o feminino, *μέλαν-γα* > *μέλαινα*.

πάς, *πάσα*, *πάν*, 'todo', é un tema en -ντ, cuxo feminino se forma igual que o anterior, *παντ-γα* > *πανσα* > *πάσα*.

	masculino	feminino	neutro	masculino	feminino	neutro
Singular						
Nom.	μέλας	μέλαινα	μέλαν	πάς	πάσα	πάν
Voc.	μέλας	μέλαινα	μέλαν	πάς	πάσα	πάν
Acu.	μέλανα	μέλαιναν	μέλαν	πάντα	πάσαν	πάν
Xen.	μέλανος	μελαίνης	μέλανος	παντός	πάσης	παντός
Dat.	μέλανι	μελαίνῃ	μέλανι	παντί	πάσῃ	παντί
Plural						
Nom.	μέλανεσ	μέλαιναι	μέλانا	πάντες	πάσαι	πάντα
Voc.	μέλανεσ	μέλαιναι	μέλانا	πάντες	πάσαι	πάντα
Acus.	μέλανεσ	μελαίνας	μέλانا	πάντας	πάσας	πάντα
Xen.	μελάνων	μελαινῶν	μελάνων	πάντων	πασῶν	πάντων
Dat.	μέλασι	μελαίναις	μέλασι	πάσι	πάσαις	πάσι

Os dous adxectivos que seguen son una mestura morfolóxica entre ambos grupos con predominio do primeiro, é dicir, primeira e segunda declinación, sobre o segundo, ao que só seguen no nominativo, vocativo e acusativo de singular masculino e neutro; en todo o demais son como καλός, καλή, καλόν.

	masculino	feminino	neutro	masculino	feminino	neutro
Singular						
Nom.	πολύς	πολλή	πολύ	μέγας	μεγάλη	μέγα
Voc.	πολύ	πολλή	πολύ	μέγα	μεγάλη	μέγα
Acu.	πολύν	πολλήν	πολύ	μέγαν	μεγάλην	μέγα
Xen.	πολλοῦ	πολλῆς	πολλοῦ	μεγάλου	μεγάλης	μεγάλου
Dat.	πολλῷ	πολλῇ	πολλῷ	μεγάλῳ	μεγάλῃ	μεγάλῳ
Plural						
Nom.	πολλοί	πολλαί	πολλά	μεγάλοι	μεγάλαι	μεγάλα
Voc.	πολλοί	πολλαί	πολλά	μεγάλοι	μεγάλαι	μεγάλα
Acu.	πολλούς	πολλάς	πολλά	μεγάλους	μεγάλας	μεγάλα
Xen.	πολλῶν	πολλῶν	πολλῶν	μεγάλων	μεγάλων	μεγάλων
Dat.	πολλοῖς	πολλαῖς	πολλοῖς	μεγάλοις	μεγάλαις	μεγάλοις

2.2. Adxectivos de dúas terminacións

Como exemplos de adxectivos de dúas terminacións (teñen a mesma forma para masculino e feminino) presentamos un tema en nasal, σῶφρων 'sensato'. Véxase tamén o adxectivo εὐγενής, -ές que estudamos na unidade anterior.

Singular			Plural	
	Masculino/feminino	neutro	Masculino/feminino	neutro
N.	σῶφρων	σῶφρον	σῶφρονες	σῶφρονα
V.	σῶφρων	σῶφρον	σῶφρονες	σῶφρονα
A.	σῶφρονα	σῶφρον	σῶφρονας	σῶφρονα
X.	σῶφρονος	σῶφρονος	σῶφρόνων	σῶφρόνων
D.	σῶφρονι	σῶφρονι	σῶφροσι	σῶφροσι

✓ Realiza a πράξις 2

3. A oración simple

3.1. Definición e tipos

Unha oración é simple cando ten un suxeito e un predicado; ou, dito doutra maneira, expresa un só xuízo. A oración composta é a combinación de dous ou máis xuízos.

Estas oracións simples, porén, presentan variacións segundo a actitude do suxeito, é dicir, segundo se manifeste ou non o punto de vista do suxeito cara á acción verbal.

- Se o que di é obxectivo, ou sexa, non expresa ningunha valoración persoal, as oracións poderán ser **enunciativas** (afirmativas ou negativas) ou **interrogativas**, cuxo pensamento poderá ser real, posible ou irreal.
- Cando o suxeito da oración expresa os seus puntos de vista e a súa actitude ante o expresado na oración, as oracións poden ser **dubitativas**, **exhortativas** ou **desiderativas**.

3.2. Expresión dun pensamento real

As oracións que expresan un pensamento real constrúense co verbo en indicativo e para a negación utilízase o adverbio οὐ(κ). Poden ser, por unha parte, enunciativas ou interrogativas; por outra, afirmativas ou negativas, como pode verse nos seguintes exemplos.

a) Oración **enunciativa afirmativa**:

τὰ δένδρα ἀγαθὰ καρπὸν καλὸν φέρει
'as árbores boas producen un fermoso froito'.

b) Oración **enunciativa negativa**:

πάντα τὰ δένδρα ἀγαθὰ καρπὸν καλὸν οὐ φέρει
'todas as árbores boas non producen un fermoso froito'.

c) Oración **interrogativa**:

τινί (dat. sing. do pronome interrogativo) γυναικὶ τὸ δῶρον παρέχει ὁ θεός;
'a que muller deu o deus o agasallo?'

3.3. Expresión dun pensamento posible

As oracións que expresan un pensamento posible levan o verbo en optativo coa partícula modal ἄν. A negativa exprésase con οὐ(κ). Tamén poden ser afirmativas, negativas e interrogativas.

- a) Pensamento **posible afirmativo**:
ὁ ἱερεὺς θύοι ἂν τῷ θεῷ ἡκατόμβην μεγάλην
'o sacerdote sacrificaría unha grande hecatombe ao deus'.
- b) Pensamento **posible negativo**:
ὁ ἱερεὺς οὐ θύοι ἂν τῷ θεῷ ἡκατόμβην μεγάλην
'o sacerdote non sacrificaría unha grande hecatombe ao deus'.
- c) Pensamento **posible interrogativo**:
τίς ἱερεὺς θύοι ἂν τῷ θεῷ ἡκατόμβην μεγάλην;
'que sacerdote sacrificaría unha grande hecatombe ao deus?'

3.4. Expresión dun pensamento irreal

As oracións que expresan un pensamento irreal constrúense en indicativo con ἂν, co imperfecto se a irrealidade é de presente, e aoristo se é de pasado. As irrealis de presente tradúcense polo condicional simple e as de pasado polo composto. Tamén poden ser afirmativas e negativas –a negación é οὐ(κ)– e interrogativas.

- a) Pensamento **irreal afirmativo**:
ὁ ἱερεὺς ἔθυε (ἔθυσσε) ἂν τῷ θεῷ ἡκατόμβην μεγάλην
'o sacerdote sacrificaría (tería sacrificado) unha grande hecatombe ao deus'.
- b) Pensamento **irreal negativo**:
ὁ ἱερεὺς οὐκ ἔθυε (ἔθυσσε) ἂν τῷ θεῷ ἡκατόμβην μεγάλην
'o sacerdote non sacrificaría (tería sacrificado) unha grande hecatombe ao deus'.
- b) Pensamento **irreal interrogativo**:
τίς (interrog. en nom. sing.) ἱερεὺς ἔθυε (ἔθυσσε) ἂν τῷ θεῷ ἡκατόμβην μεγάλην;
'que sacerdote sacrificaría (tería sacrificado) unha grande hecatombe ao deus?'

3.5. Oracións dubitativas

As oracións dubitativas serven para manifestar unha dúbida. Constrúense con subxuntivo. A negación exprésase con μή:

- ὁ ἱερεὺς θύῃ τῷ θεῷ ἡκατόμβην μεγάλην ἢ μή;
'o sacerdote sacrifica unha grande hecatombe ao deus ou non?'
- ποῖ τῆς πατρίδος φύγω;
'a que parte da terra fuxirei?'

3.6. Oracións exhortativas

As oracións exhortativas utilízanse para animar a outro a facer algo. Constrúense con subxuntivo se é a primeira persoa do plural e con imperativo para as segundas ou terceiras persoas. A negación é μή:

- θύε τῷ θεῷ ἡκατόμβην
'sacrifica (ti) ao deus unha hecatombe'
- μὴ θύωμεν τῷ θεῷ ἡκατόμβην
'non sacrifiquemos ao deus unha hecatombe'.

3.7. Oracións desiderativas

As oracións desiderativas expresan desexos. Distínguense en grego as que expresan un desexo irrealizable e as que expresan un desexo realizable.

- a) Se o **desexo é irrealizable**, constrúense con indicativo precedido das partículas $\epsilon\acute{\iota}\theta\epsilon$ ou $\epsilon\acute{\iota}$ γάρ: en imperfecto para cousas non pasadas, en aoristo para pasadas.
 $\epsilon\acute{\iota}\theta\epsilon$ ὁ θεὸς θνητὸς ἦν 'oxalá o deus fose mortal',
 $\epsilon\acute{\iota}\theta\epsilon$ ὁ θεὸς ἐποίησε ὑμᾶς ἀθανάτους 'oxalá o deus nos tivese feito inmortais'.
- b) Se o **desexo é realizable**, constrúense con optativo, con ou sen as partículas $\epsilon\acute{\iota}$, $\epsilon\acute{\iota}\theta\epsilon$. A negación é μή:
 $\epsilon\acute{\iota}\theta\epsilon$ εὐτυχῆς εἶη 'oxalá sexa feliz',
μή εὐτυχῆς εἶη 'que non sexa feliz!'

4. A oración composta

4.1. Definición

A oración composta, como dixemos, é a combinación de dous ou máis xuízos.

Agora ben, estes xuízos combínanse entre si de dous modos: nun plano de igualdade ou nun plano de dependencia uns de outros; no primeiro caso haberá oracións coordinadas e no segundo oracións subordinadas. Aquí só trataremos as coordinadas.

4.2. A coordinación

A coordinación une mediante conxuncións –nalgún caso tamén con demostrativos e adverbios– distintas oracións simples independentes. Como estas manteñen a súa independencia, a coordinación non produce ningún cambio no modo verbal. O normal en grego é a abundancia de conxuncións (as chamadas oracións xustapostas son moi raras).

4.3. Oracións coordinadas

Divídense nos seguintes tipos:

- a) Oracións copulativas. As oracións copulativas expresan a simple **suma de pensamentos**. Van unidas polas conxuncións:

καί, τε (enclítica) 'e': ἐμοὶ πιθοῦ καὶ σώθητι 'fai-me caso e sálvate'.

Poden encontrarse repetidas ou en correlación unha coa outra: καί... καί..., τε... τε..., τε... καί, καί... τε..., en cuxo caso poden traducirse 'no só ... senón tamén', ou simplemente non traducir máis que a última das conxuncións.

μὲν... δέ... pode traducirse 'por un lado ... por outro...' ou simplemente 'e' ou 'pero' a segunda delas:

ταῦτα μὲν δὴ οὕτως ἐχέτω· τάδε δέ, ὦ Σώκρατες, λέγε μοι
'quede, pois, iso así; pero dime, Sócrates'.

οὐ μόνον... ἀλλὰ καί... 'no só ... senón tamén':

οἱ δὲ βασιλικοὶ νόμοι οὐ μόνον ζημιοῦσι τοὺς ἀδικοῦντας, ἀλλὰ καὶ ὠφελοῦσι τοὺς δικαίους
'as leis do rei non só castigan aos delinquentes, senón que benefician aos xustos'.

b) **Oracións disxuntivas.** Mediante estas oracións establécese a **elección entre varios pensamentos** opostos ou diferentes entre si. Van unidas pola conxunción ἢ 'ou', que pode aparecer repetida: ἢ... ἢ... 'ou... ou...'.

c) **Oracións adversativas.** Expresan un **pensamento contrario** entre as oracións, que pode ir desde a leve oposición á rotunda contradición. Únese polas seguintes conxuncións:

ἀλλὰ 'pero', 'senón',
δέ 'por outra parte'
αὖ 'en cambio', 'á súa vez'
γέ, γοῦν 'polo menos'
μήν, μέντοι 'porén'
ὅμως 'e porén'
καίτοι, καὶ μήν 'sen embargo'
ἀλλὰ γάρ 'pero é que'

d) **Oracións consecutivas.** Son, coma as causais, unha especie de oración copulativa na que **o pensamento dunha é resultado e efecto da anterior no tempo**. Van unidas polas conxuncións:

ἄρα, οὖν, οὐκοῦν, δή, τοιγάρ, τοιγάρτοι, τοίνυν, τοιγαροῦν 'así', 'así pois', 'en efecto'

d) **Oracións causais.** Únense polas conxuncións:

γάρ 'pois'; καὶ γάρ 'e en efecto'

✓ Realiza a πράξις 3

5. A traxedia

5.1. Que é unha traxedia grega?

Unha traxedia grega é unha representación dramática (diálogos e accións) e lírica (pasaxes cantadas polo coro) dunha acción tomada da lenda heroica que implica acontecementos de certa magnitude. A acción da traxedia pon ante os ollos do espectador situacións cuxa relevancia relixiosa, política ou moral afecta a toda a comunidade.

Por contraste coa maioría do teatro actual, que tende a reproducir incluso na forma os problemas e a maneira de falar do home común, a traxedia grega móvese sempre a unha grande altura poética e cun voluntario distanciamento do cotián a través do uso do verso e da linguaxe elevada, así como da condición social dos seus protagonistas.

5.2. Orixes da traxedia

As orixes da traxedia –moi antigas e escuras– están vinculadas a certas composicións líricas corais de carácter relixioso e máxico nas que os membros do coro danzaban disfrazados e provistos de máscaras.

Algunhas destas danzas estaban relacionadas **co culto a Dioniso**, deus do viño, da fertilidade, do extático e do instintivo do home. Unha composición dedicada a este deus fíxose famosa no século VI a.C., o **ditirambo** (διθύραμβος). Trátase dunha canción coral de contido mítico e ton satírico e burlesco na que os participantes do coro engadían á interpretación musical unha elemental acción mediante xestos e ademáns para reforzar o sentido do canto.

Deste tipo de composicións naceu a traxedia, palabra que deriva da grega τραγωδία, de τράγος “castrón” e ᾠδή “canto”; quizais porque **os coreutas** -membros do coro- ían revestidos con peles de castrón; ou porque no ritual dionisiaco se sacrificaba un castrón.

Aínda que en tales rituais se perciba xa o xerme do teatro (ambiente relixioso, celebración en festas anuais de aire popular, vestiario, imitación, diálogo, actores), para que a traxedia ática alcance pleno vigor deberán darse dous pasos máis:

- 1) o desenvolvemento do culto a Dioniso en Atenas organizado baixo a protección do Estado por iniciativa de Pisístrato entre os anos 535 y 534 a.C.,
- 2) a substitución dos rituais dionisiacos por temas heroicos, que se converteron en fonte inesgotable de relatos, personaxes e situacións para compoñer traxedias.

Tespis foi o primeiro autor que, inxerindo partes de verso recitado, seguramente encomendadas a un membro do coro, creou o primeiro personaxe e deu, segundo Aristóteles, o paso decisivo para a creación do drama. Gañou o primeiro concurso de traxedia.

5.3. Temas da traxedia

Os temas da traxedia, agás contadísimas excepcións, están **tomados das lendas míticas** do pasado heroico. Pero a traxedia pretende algo máis que a narración dun mito. Busca a reflexión sobre os problemas da comunidade ou do individuo e, a través dela, a purifica-

ción (**catarse**). Isto facíaa e segue facéndoa actual en cada momento.

Por exemplo, unha traxedia como *As Troianas* de Eurípides, que trata da terrible situación das cativas troianas trala toma da cidade polos gregos, presentouse en Atenas pouco despois de que os atenienses, durante a guerra do Peloponeso, asasinaran contra toda xustiza aos habitantes da pequena illa de Melos e fixeran cativas ás súas mulleres. Sen dúbida o público percibiu con claridade a semellanza entre ambas situacións e a velada crítica a este tipo de comportamento.

Moito despois, Jean Paul Sartre montou precisamente esta mesma traxedia no París ocupado polos nazis con idénticos propósitos críticos respecto ás inxustizas da ocupación.

5.4. Estrutura da traxedia

A obra comeza, a veces, coa entrada do coro cantando e situándose na orquestra (ὀρχήστρα "lugar para danzar", de ὀρχέομαι "danzar") ao redor do altar de Dioniso situado no medio.

A esta entrada chámasele **párodo** (πάροδος "entrada"). Aristóteles defínea como "o primeiro parlamento enteiro do coro".

A párodo vai precedida moi frecuentemente por un **prólogo** dito por un personaxe ou polo coro, que explica o tema da obra e outros detalles.

Durante o desenvolvemento da obra o coro ten tres ou catro intervencións máis chamadas **estásimos** (significa algo así como 'cantos a pé firme', sen danza) que soen dividirse en distintas estrofas e antístrofas para terminar, a veces, nun epodo. Coa última intervención do coro chamada **éxodo** (ἐξοδος, 'saída') acaba a representación.

Entre as intervencións do coro intercálanse os parlamentos dos personaxes, chamados **episodios** (palabra que significa 'intervencións en medio do canto'), cada un dos cales poden ter varias escenas, que cambian coas entradas e saídas de personaxes.

O número de personaxes individuais representados por **actores** (ὑποκριταί) que podían intervir na escena, foi elevado de un que había ao comezo a dous por Esquilo, e a tres por Sófocles.

5.5. Autores de traxedia: Esquilo, Sófocles e Eurípides

Aínda que conservamos parte dunha lista dos vencedores no concurso de traxedias e moitos fragmentos e nomes de obras e doutros autores, o grande éxito da traxedia chegou e mantívose ao longo de case un século grazas á creación de tres grandes poetas, algunhas de cuxas obras chegaron a nós: Esquilo, Sófocles y Eurípides, cuxa valía poética xa foi recoñecida na antigüidade, até o punto de que no ano 330 a.C. o orador Licurgo dispuxo que se colocasen no teatro de Dioniso en Atenas as efixies en bronce dos tres. Destes retratos ao parecer proceden as copias en mármore que hoxe conservamos deles.

Esquilo naceu polo ano 525-524 a.C., posiblemente en Eleusis, cerca de Atenas, no seo dunha familia acomodada, xa que seu pai era un rico terratenente. Participou nas batallas de Maratón, na que perdeu a un irmán, e de Salamina. En 484 obtivo o primeiro dos trece premios que conseguiu nos concursos. Morreu en Sicilia no ano 456 a.C.

Das súas obras, que pasaron de setenta, só conservamos as sete seguintes: *Os Persas*, *As Suplicantes*, *Sete contra Tebas*, *Prometeo* e *A Orestía*, única triloxía, isto é, tres traxedias sobre un mesmo tema, que se conservou completa e que consta de: *Agamenón*, *As Coéforas* ('vertedoras de libacións') e *As Euménides*.

Grande achega súa é a **introdución dun segundo actor**, que permitiu o diálogo e a verdadeira acción dramática. Sen embargo, no teatro de Esquilo aínda ten unha grande importancia o coro. Este coro representa, agás no *Prometeo*, á comunidade afectada pola acción da traxedia. Os cantos corais presaxian o futuro, adoutrinan sobre os resultados funestos da impiedade e da inxustiza.

Tamén nos temas **introduciu innovacións, pois converte os mitos e as lendas locais de Grecia en expresións dramatizadas dos problemas universais do home**, tales como a súa relación coa divindade, o seu destino, o problema do mal ou a herdanza da culpa. **Por todo isto chamóuselle "o poeta das ideas".**

Sófocles naceu en Colono, un lugar próximo a Atenas, no ano 496 a.C. Dende moi novo demostrou grandes calidades musicais ás que engadía unha grande beleza física. Participou vivamente na vida política de Atenas ao longo da súa dilatada vida –morreu no 406–.

O público estimaba moito o seu labor creador e tamén a súa participación na escena tocando a cítara ou danzando. Compuxo máis de cen traxedias –vinte delas gañaron o concurso–, pero só conservamos enteiras as sete seguintes: *Aiante*, *Antígona*, *Edipo Rei*, *As Traquinias*, *Electra*, *Filoctetes* e *Edipo en Colono*, obra póstuma.

Entre as súas **innovacións teatrais están a introdución dun terceiro actor**, o aumento a quince do número de membros do coro e o desenvolvemento dos decorados. Prefire mellor a creación de pezas soltas que a de triloxías.

Toma os **temas da lenda heroica** de modo moi similar a Esquilo, pero dótaos de trazos de carácter novos que os fan máis cribles, **menos mitolóxicos, máis reais en definitiva**. Se **Esquilo buscaba máis os problemas da colectividade**, **Sófocles interésase polo individuo**.

Eurípides naceu polo 485/484 a.C. Recibiu unha boa educación, destacando como atleta e frecuentando o trato dos filósofos e sofistas máis destacados do momento, Anaxágoras, Pródico e Protágoras entre eles.

Ao parecer compuxo 90 traxedias das que se conservan 19. Se o seu teatro non foi moitas veces entendido polos seus contemporáneos, si sería recoñecido posteriormente, como o demostra o feito de que as súas traxedias, cuxo número conservado é maior que o dos outros autores, representáranse en distintos lugares de Grecia con frecuencia. Son estas: *O Cíclope*, *Alceste*, *Medea*, *Hipólito*, *Hécuba*, *Andrómaca*, *Os Heraclidas*, *As Suplicantes*, *Heracles*, *As Troianas*, *Ión*, *Ifixenia entre os Tauros*, *Helena*, *Electra*, *Orestes*, *As Fenicias*, *Ifixenia en Áulide*, *As Bacantes* e *Reso*.

Os elementos máis característicos dos seus dramas son: **os prólogos, recitados por un só actor, e un novo tratamento das lendas, a miúdo coa intención de criticar ós deuses e ós heroes tradicionais**. **Crítica duramente moitos principios ancestrais considerados pola sociedade ateniense intocables**, como a superioridade do home sobre a muller ou do grego sobre o bárbaro, a virtude da guerra ou o pasado glorioso. Avisa grande interese polas personaxes femininas (a maior parte das súas obras conservadas levan un nome de muller no título), ás que dota dunha nova caracterización. **As mulleres en Eurípides móvense por sentimentos persoais e polas propias paixóns**.

6. Institucións políticas de Atenas e Esparta

6.1. A monarquía

Na época micénica a **monarquía** foi a forma de goberno xeneralizada entre todos os gregos. O rei non só exercía as funcións civís de dirixir a política do estado, senón tamén as militares e especialmente as relixiosas, porque, pola súa orixe divina, era o representante supremo da súa comunidade ante os deuses e correspondíalle celebrar os ritos no nome do seu pobo. Residuos desta monarquía vense aínda no arconte-rei de Atenas e na diarquía (dous reis) espartana.

6.2. A oligarquía ateniense

En Atenas o reparto das funcións do rei deu orixe á forma de goberno chamada **oligarquía**, porque unhas poucas familias ocuparon cargos vitalicios co nome de **arcontes**. No ano 752 a.C. reduciuse o tempo do cargo de arconte a dez anos, para deixalo máis tarde (682 a.C.) nun ano. Así naceu en Atenas a maxistratura do *arcontado*. O arconte-rei mantivo as funcións sagradas anexas á dignidade real, o arconte polemenco encargouse das funcións militares, o arconte epónimo (que daba nome ao ano) converteuse na primeira figura do estado. Instituíuse a maxistratura dos seis arcontes *tesmotetes* (lexisladores), encargados da codificación do dereito consuetudinario.

A primeira codificación coñecida é do arconte Dracón do ano 621 a.C., cuxas leis se fixeron proverbiais pola súa severidade. Todos os arcontes, ao finalizar o seu mandato, ingresaban no Consello do Areópago, a non ser que cometesen algún delito durante o exercicio do seu cargo.

6.3. Evolución da democracia ateniense

No resto de Grecia, en xeral, as **tiranías** deron paso a gobernos democráticos. Atenas é o exemplo de democracia en Grecia fronte a Esparta que é o modelo da oligarquía.

A primeira fase da democracia ateniense produciuse antes da Tiranía de Pisístrato: chamouse **timocracia**, porque os dereitos políticos e os deberes dos cidadáns dependían do seu status económico e social.

No ano 594 a.C., despois de grandes revoltas sociais, foi elixido arconte Solón, que obrigou a condonar as débedas aos pequenos campesiños, suprimiu a prisión e a conversión

en escravos dos cidadáns por débedas.

Estableceu a **Bulé (Consello) de Catrocentos membros**: cen por cada unha das catro tribos da súa época. Dividiu a poboación en categorías de cidadáns establecidas de acordo co nivel de riqueza que cada un tiña en *pentacosiomedimnos*, *triacosiomedimnos*, *zeugitas* e *tetes*.

A cada unha destas clases asignoulles unha función no exército (as dúas primeiras clases eran xinetes e as dúas últimas, hoplitas e infantería lixeira) e na política (as dúas primeiras clases podían ser arcontes e tesoureiros, as tres primeiras tiñan dereito a ser elixidos membros do Consello dos Catrocentos), e todos tiñan dereito a participar na **Ekklesía (Asemblea)**. A constitución de Solón foi un paso intermedio entre a oligarquía aristocrática e a democracia.

A instauración da democracia en Atenas chegou coas sucesivas reformas de:

- a) **Clístenes**, que creou dez tribos baseadas no territorio. Dividiu a Ática en tres zonas: cidade, costa e interior, e á súa vez cada unha destas zonas, en dez distritos. Dentro de cada tribo creou **demos** rexidos por un demarco.
- b) **Efialtes** (462 a.C.), que lle retirou ao Areópago os poderes que lle pareceron un obstáculo á vontade popular e aos poderes da *ekklesía*.
- c) **Pericles**, que concedeu aos zeugitas o dereito a ser elixidos arcontes e creou a dieta de dous óbolos por día para os *dikastaí* (cidadáns elixidos membros dos xurados da *heliea*), para os *buleutaí* ou membros do Consello, e para todos os maxistrados elixidos por sorteo.

6.4. Institucións democráticas de Atenas

As institucións fundamentais da democracia ateniense son:

A Asemblea (Ἐκκλησία) do pobo ateniense, encarnación da **democracia**. Estaba integrada por todos os cidadáns varóns maiores de 30 anos. Reuníase no outeiro da **Pnix**, fronte á Acrópole, de ordinario 40 veces ao ano. Ao seu cargo tiña a elaboración das leis, a elección de funcionarios, o goberno interior e as relacións exteriores.

A Bulé (Βουλή), Consello dos Cincocentos, estaba formada polas dez pritanías. Cada pritanía estaba formada por cincuenta conselleiros elixidos por cada tribo. Calquera cidadán maior de 30 anos e en plena posesión dos seus dereitos podía ser elixido –só unha vez– por sorteo durante un ano. A **Bulé** elaboraba os proxectos de lei que eran aprobados pola *ekklesía* e pedía contas aos maxistrados ao rematar o seu mandato.

O Areópago, formado só por ex-arcontes, trala reforma de Efialtes quedou reducido a tribunal dalgúns asuntos relixiosos por impiedade ou casos criminais por delitos de sangue.

A Heliea, xurado popular, elixía os seus membros, *heliastas*, de entre os cidadáns maiores de 30 anos que estivesen inscritos como aspirantes a este cargo. Cada ano os arcontes sorteaban entre os inscritos 5000 xurados e 1000 suplentes. Distribuíase en 10 *dikasteria* e a súa xurisdición alcanzaba a todos os asuntos públicos e privados, menos os delitos de homicidio que eran competencia do Areópago.

6.5. Institucións políticas de Esparta

En Esparta había unha monarquía con dous reis (**diarquía**), cuxa función principal era ser representantes do seu pobo ante a divindade en tempo de paz, e xefes supremos do exército en tempo de guerra. En canto aos demais asuntos públicos eran membros da **xerusía**, malia que non a presidían, pois esta función estaba reservada aos **éforos**.

O poder fundamental residía nos **cinco éforos** (ἑφόροι). Eran elixidos anualmente polo pobo de entre todos os espartanos con plenos dereitos políticos.

O principal deles facía as veces de presidente da maxistratura formada polos cinco e era considerado **epónimo** (ἐπώνυμος), é dicir, daba o nome ao ano. Dentro desta maxistratura decidía a maioría de votos.

Os éforos podían citar a súa presenza aos funcionarios públicos para render contas ao finalizar o seu ano de mandato, incluso aos reis, aos que podían mandar deter e sometelos ao fallo da **Xerusía** (γερονσία, 'Consello de Anciáns'), que eles mesmos convocaban e presidían, ao igual que a **Asemblea popular** (ἀπέλλα). Dirixían toda a política exterior e militar de Esparta. Dous éforos acompañaban ao rei na campaña militar. Exercían case toda a xurisdición civil. Cada un deles actuaba como xuíz individualmente. Administraban a Facenda do Estado e custodiaban o Tesouro público.

Vixiaban non só a actuación de reis e funcionarios, senón tamén a conduta dos cidadáns, así como dos **periecos e hilotas**, a educación da xuventude e a vida privada dos adultos.

A **Xerusía** estaba formada por 28 membros de máis de 60 anos, elixidos de por vida pola Asemblea popular, e polos dous reis. A elección era por aclamación. Reuníase baixo a presidencia do éforo epónimo. Xulgaban os crimes e os procesos de alta traizón. Era competente para someter a xuízo aos reis e incluso aos éforos, debatía as proposicións que se ían someter á Asemblea popular e podía presentar mocións nesta.

A **Asemblea popular** (ἀπέλλα) estaba formada polos espartiatas maiores de 30 anos con plenos dereitos de cidadanía. Na época clásica presidíana os éforos. Elixía aos **xerontes**, aos **éforos** e aos demais maxistrados de rango inferior. Só tiñan a facultade de aprobar o rexeitar os asuntos que lle sometía a Xerusía.

7. Léxico

7.1. Sufixos gregos I

Mediante os sufixos pódense engadir matices novos ás palabras. Moitos sufixos gregos son de frecuente uso na nosa lingua.

1. O sufixo grego -εια, -ία, galego **-ía** forma substantivos de acción ou calidade.

Exemplos en grego:

φιλ-ία 'amizade, afección' (cf. φιλ-έω 'amar', φίλος 'amigo'), ἀμνησία 'olvido' (cf. ἀ-privativa, μι-μνήσκω, 'recordar', μνήμη, 'memoria'), γυμνασία 'exercicio atlético' (cf. γυμνός 'espido', porque os gregos practicaban os exercicios atléticos nus).

En galego son antigos *amnesia*, *ximnasia*, e modernos múltiples compostos con *-filia*, como *hemofilia*, 'deficiencia na coagulación do sangue' (cf. αἷμα, 'sangue').

2. Grego -ικος/η, galego **-ico/a**. Forma adxectivos e substantivos masculinos/femininos. Expressa relación ou pertenza.

Exemplos en grego: de adxectivos γραμματικός 'que coñece as letras' (cf. γράμμα, 'letra'), ἠθικός 'moral' (cf. ἦθος 'costume'), μοναρχικός 'pertencente ao rei' (cf. μόναρχος, 'rei', composto, á súa vez, de μόνος 'un', e ἄρχω 'mandar'); de substantivos: γραμματική, 'gramática', ἠθική, 'ética'.

En galego son antigos os adxectivos *gramático*, *ético*, *monárquico* e os substantivos, *gramática*, *ética*. Modernos, os adxectivos *neurálxico* 'relativo á neuralxia', dor localizado nun nervio (cf. νεῦρον 'nervio', e ἄλγος 'dor'), *semiótica* 'ciencia referida aos sistemas de signos' (cf. σημεῖον 'signo').

3. Grego -(ι)σμός, -ιασμός, galego **-(i)smo, -iasmo**. Forma substantivos. Expressa actividade ou condición de ser partidario de algo.

Exemplos en grego: ἐνθουσιασμός, 'entusiasmo' (cf. εἰθεος, εἰθους 'posuído por un deus').

En galego: antigos: *entusiasmo* (cf. *entusiasta*); moderno: *narcisismo* 'admiración por un mesmo' (cf. o personaxe mítico Narciso, Ναρκίσσος).

4. Grego -της, galego **-ta**. Forma substantivos. Expressa actividade ou relación.

Exemplos en grego: ἀθλητής 'que loita' (cf. ἀθλέω 'loitar'), δεσπότης 'soberano' (cf. δεσπάζω 'gobernar').

En galego son antigos: *asceta*, *cosmopolita*. Modernos: *cosmonauta*, *astronauta* 'que navega polo cosmos' (cf. κόσμος, 'mundo') ou 'polas estrelas' (cf. ἄστρον, 'estrela').

5) Grego. -ωσις, galego **-ose** expresa un proceso. En galego tende a especializarse na medicina para referirse a procesos dexenerativos.

Exemplos en grego: ἀποθέωσις, 'conversión en deus, deificación', πύρωσις, 'queimazón' (cf. πῦρ, 'fogo').

En galego son antigos: *apoteose* (aínda que cun sentido figurado), *pirose* 'ardor, xeralmente referido ao do estómago'. Moderno: *dermatose*, nome xenérico das enfermidades da pel (cf. δέρμα, δέρματος, 'pel').

6) Grego. -ιτις, galego **-ite** significa inflamación.

Exemplos en grego: ἀρθρίτις 'inflamación das articulacións' (cf. ἄρθρον 'articulación'), νεφρίτις 'inflamación do ril' (cf. νεφρός 'ril').

En galego: *artrite*, *nefrite*. Moderno: *flebite* (cf. φλέψ, φλεβός 'vea').

7) Grego. **-ιζω, galego -izar** : forma verbos derivados de substantivos con senso de “pór en práctica, converter en”.

Exemplos en grego: πολεμίζω ‘combater’ (cf. πόλεμος ‘guerra’), σχηματίζω ‘darlle forma a algo’ (cf. σχήμα ‘forma’).

En galego: *polemizar, esquematizar*. Modernos: *cauterizar* (cf. καυτήρ ‘que queima’).

8) Grego. **-(ι)στής, galego -(i)sta** : forma substantivos que expresan ‘acción ou condición de’, normalmente en relación cos adxectivos en -ικό, -ico e cos substantivos en -ισμός, -ismo.

Exemplos en grego: σχολιαστής ‘comentarista’ (cf. σχόλιον ‘comentario’), δυναστής ‘sobe-rano’ (cf. δύναμις ‘poder’).

En galego: *escolista, dinasta* (cf. *dinástico*). Moderno: *hedonista* ‘partidario da doutrina que fai do pracer o obxectivo da vida’ (cf. ήδονή ‘pracer’).

9) Grego. **-μα, galego -ma** : forma substantivos que indican resultado dunha acción.

Exemplos en grego: δόγμα ‘crenza’ (cf. δοκέω ‘crer’), πρόβλημα ‘problema’ (literalmente ‘o que se lanza por diante’, cf. πρό ‘diante’ e βάλλω ‘lanzar’).

En galego: *dogma, problema*. Moderno: *morfema* ‘unidade significativa mínima’ (cf. μορφή ‘forma’).

10) Grego. **-τής, galego -te** : forma nomes de axente, que designan ao responsable da acción.

Exemplos en grego: σωτήρ ‘salvador’ (cf. σώζω ‘salvar’), χαρακτήρ ‘gravador, acuñador de moeda’ (cf. χαράσσω ‘gravar’).

O galego, coma o castelán, prefere o sufixo latino *-tor*: *autor*, ou *-ta* (gr. -της).

11) Grego. **-σις, galego -se** : forma nomes de acción.

Exemplos en grego: γένεσις ‘nacemento’ (cf. γίγνομαι ‘nacer’).

En galego: *xénese*. Moderno: *hemoptise* ‘expectoración de sangue’ (cf. αἷμα ‘sangue’ e πτύσις ‘acción de cuspir’).

Realiza a πράξις 5

VOCABULARIO SECCIÓN

Substantivos:

ἄλιεύς -έως, ὁ pescador
 ἀργύριον -ου, τό prata, diñeiro
 ἄρχων -οντος, ὁ arconte
 ἀσφάλεια -ας, ἡ seguridade
 γονεύς -έως, ὁ xerador, pai
 δρομεύς -έως, ὁ corredor
 δρῦς -ός, ἡ árbore
 δύναμις -εως, ἡ poder, forza, tropas
 ἐγκέφαλος -ου, ὁ cerebro, encéfalo
 ἐρμηνεύς -έως, ὁ intérprete
 Εὐήνος -ου ὁ Eveno (filósofo deParos)
 ἦχώ -οῦς, ἡ ruído, son, eco
 θυσία -ας, ἡ sacrificio
 ἱερεύς -έως, ὁ sacerdote
 ἱμάτιον -ου, τό manto
 ἵππεύς -έως, ὁ xinete, cabaleiro
 ἰσχύς -ύος, ἡ forza, vigor
 ἰχθύς -ύος, ὁ peixe
 κεραμεύς -έως, ὁ ceramista, oleiro
 κόσμος -ου, ὁ adorno, ornato
 Λητώ οὖς, ἡ Leto (nai de Apolo e Ártemis)
 μάθημα -ματος, τό lección
 μνᾶ -ᾶς, ἡ mina (unha moeda)
 μορμολύκειον -ου, τό máscara
 νύξ -κτός, ἡ noite
 ὄψις -εως, ἡ vista, visión
 παιδεία -ας, ἡ educación
 ποιμήν -ένος, ὁ pastor
 χρῆμα -ματος, τό asunto, cousa

ποῦς ποδός, ὁ pé, pata
 ῥαθυμία -ας, ἡ negligencia
 σκηνή -ῆς, ἡ tenda de campaña
 σοφιστής -οῦ, ὁ sofista, sabio
 σῦς σύος, ὁ/ἡ porco/a, xabaril
 Σωκράτης -ους, ὁ Sócrates
 τεῖχος -ους, τό muralla, defensa
 ὑποκριτής -οῦ, ὁ actor, comediante
 φρόνησις -εως, ἡ sensatez
 φύσις -εως, ἡ natureza
 χαλκεύς -έως, ὁ broncista, ferreiro

Adxectivos:

Πάριος -α -ον pario, de (illa de) Paros
 πολέμιος -α -ον inimigo, hostil

Verbos

ἄγω conducir, levar
 ἐάω permitir, deixar
 ἦλθον aoristo de ἔρχομαι vir, chegar
 θύω sacrificar, facer sacrificios
 κατηγορέω acusar
 κινέω mover
 νομίζω crer, pensar
 παρέχω ofrecer, proporcionar

Palabras invariables

μέν partícula en correlación con δέ (mellor non traducila)
 πέντε (numeral) cinco
 προῖκα adv. gratis